

UNIWERSYTET
MIKOŁAJA KOPERNIKA
W TORUNIU

Wydział Nauk o Ziemi
i Gospodarki Przestrzennej

Toruń, 04.02.2025 r.

dr hab. inż. Krzysztof Rogatka, prof. UMK
Katedra Studiów Miejskich i Zrównoważonego Rozwoju
Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej
Wydział Nauk o Ziemi i Gospodarki Przestrzennej
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Dominiki Mazur
„Programowanie rewitalizacji miejskich obszarów zdegradowanych
na przykładzie Bydgoszczy i Lublina”

Promotor: dr hab. Waldemar Gorzym-Wilkowski, prof. UMCS

Przedmiotem recenzji jest rozprawa doktorska Pani mgr Dominiki Mazur, zwanej dalej Autorką, pt. *„Programowanie rewitalizacji miejskich obszarów zdegradowanych na przykładzie Bydgoszczy i Lublina”*. Praca została napisana pod kierunkiem dr. hab. Waldemara Gorzyna-Wilkowskiego, prof. UMCS.

Należy stwierdzić, że temat recenzowanej pracy doktorskiej jest aktualny i ważny z punktu widzenia współczesnych przemian przestrzeni miejskiej oraz wyzwań stojących przed polityką rozwoju polskich miast. Recenzowana rozprawa stanowi wkład oraz rozwinięcie tematyki naukowej dotyczącej procesu rewitalizacji, który od wielu lat zmienia przestrzeń polskich miast. Jak słusznie podkreśla Autorka

przełomowy moment miał miejsce w 2004 roku wraz z akcesją Polski do Unii Europejskiej, co umożliwiło pozyskanie funduszy strukturalnych na rewitalizację. Włodarze polskich miast rozpoczęli proces tworzenia programów rewitalizacyjnych, będących podstawą do pozyskania wsparcia finansowego i co jest z tym związane, rozpoczęcia procesów odnowy. Powód podjęcia tematu jest w pełni uzasadniony – ciekawy i aktualny z naukowego punktu widzenia. Recenzowana rozprawa włącza się zatem w nurt badań dotyczących odnowy polskich miast w wymiarze społecznym, przestrzennym, gospodarczym. Tematyka podjęta w dysertacji wpisuje się w charakter i tematykę badań naukowych realizowanych na gruncie geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej. Można ją umieścić w ramach tematycznych obejmujących zagadnienia z zakresu geografii miast.

Praca łącznie liczy 307 stron oraz zawiera 2 załączniki na które składają się: załącznik nr 1 (scenariusze indywidualnych wywiadów pogłębionych (IDI); załącznik nr 2 (ankieta dla mieszkańców obszarów rewitalizacji). Ponadto w pracy Autorka umieściła 14 tabel oraz 64 ryciny. Treść recenzowanej rozprawy opiera się na bogatym przeglądzie literatury obejmującym 230 tytułów. W zestawieniu znalazło się 63%, czyli 146 pozycji literatury, wydanych po 2000 roku. Ponadto w spisie bibliograficznym znalazło się 33%, czyli 75 pozycji literatury wydanych po 2010 roku. Dane przytoczone powyżej świadczą o aktualności doboru materiału źródłowego. Dodatkowo w pracy doktorskiej Autorka wykorzystwała liczne dokumenty urzędowe i raporty (63 pozycje); uchwały (156 pozycji); ustawy (13 pozycji) oraz źródła internetowe (32 pozycje).

Praca składa się z pięciu rozdziałów właściwych poprzedzonych *Wstępem* a podsumowanych *Zakończeniem* (daje to łącznie siedem części dysertacji). Recenzowana dysertacja rozpoczyna się streszczeniem w języku polskim oraz języku angielskim, po którym zawarte zostały słowa kluczowe. We *Wstępie* Autorka przedstawiła znaczenie procesu rewitalizacji w kontekście przeobrażeń zachodzących we współczesnych miastach. W tym rozdziale opisany został także problem badawczy i cel pracy oraz hipotezy, pytania badawcze, struktura pracy, metody badawcze i źródła oraz schemat postępowania badawczego. **Rozdział pierwszy** prezentuje podstawowe i niezbędne, z punktu widzenia tematyki rozprawy, ustalenia terminologiczne oraz prawne, czyli teoretyczne podstawy pracy doktorskiej i nosi tytuł *Teoria, ustawodawstwo, praktyka*. W analizowanym rozdziale

Autorka dokonała charakterystyki problemów przestrzeni miejskiej (podrozdział 1.1.) koncentrując się na opisie przestrzeni, konfliktów przestrzennych, degradacji przestrzeni, polityki przestrzennej oraz ładu przestrzennego, zawarła także informacje o odnowie miast, rewitalizacji i partycypacji społecznej. Podrozdział 1.2. dotyczy formalno-prawnych warunków rewitalizacji w Polsce, czyli kwestii związanych z ustawą o rewitalizacji i jej wpływie na inne akty prawne. Część 1.3. to rozdział dysertacji poświęcony przykładom dobrych praktyk rewitalizacyjnych. Autorka przedstawiła tutaj rozwiązania dotyczące odnowy miejskiej pochodzące z Łodzi, Sopotu, Lipska i Sunderland. **Kolejny rozdział, drugi**, dotyczy uwarunkowań rewitalizacji w Bydgoszczy i w Lublinie. W tej części recenzowanej pracy doktorskiej zostały zawarte podstawowe informacje o miastach stanowiących zakres przestrzenny badania oraz ukazano ich historię i rozwój przestrzenny. **Rozdział 3.** dysertacji to rozbudowany opis programów rewitalizacji Bydgoszczy (podrozdział 3.1.) i Lublina (podrozdział 3.2). Tutaj Autorka opisuje poszczególne programy rewitalizacji, które były realizowane w dwóch omawianych miastach w ujęciu chronologicznym. **W rozdziale 4.** rozprawy doktorskiej zawarta została refleksja dotycząca realizacji programów rewitalizacji w dwóch analizowanych miastach (podrozdział 4.1. dotyczy Bydgoszczy, a część 4.2. koncentruje się na Lublinie). Autorka dokonała analizy realizacji programów rewitalizacji w rozbiciu na trzy bloki: inwestycje komunalne, działania wobec tkanki społecznej oraz planowanie przestrzenne. **Rozdział 5.** został poświęcony podsumowaniu badań przeprowadzonych w pracy. Pani magister Dominka Mazur dokonuje w nim konkluzji polegających na porównaniu programów rewitalizacji Bydgoszczy i Lublina (podrozdział 5.1.). Porównanie programów rewitalizacji zostało oparte na kilku przesłankach, do których zaliczamy: chronologię powstania, procedurę opracowania, zawartość programów i ich cele, przedsięwzięcia rewitalizacyjne oraz ich monitoring i ocena. Część 5.2. rozdziału piątego zawiera z kolei ocenę efektów przeprowadzonych działań naprawczych. Dysertacja została podsumowana *Zakończeniem* w którym zawarto: wnioski końcowe, przedstawiono dotychczasowy model rewitalizacji i zaproponowano nowe ujęcie modelowe analizowanego procesu. Autorka umieściła także w finalnej części pracy doktorskiej wykaz literatury, listę wykorzystanych dokumentów urzędowych i raportów, uchwał, ustaw oraz źródła internetowe i spis załączników.

Należy zatem stwierdzić, że układ pracy, struktura podziału treści, kolejność rozdziałów oraz ich zawartość teoretyczno-empiryczna jest poprawna. Objętość recenzowanej dysertacji, w relacji do zakresu przeprowadzonej analizy, należy również uznać za właściwą.

Analiza zawartości poszczególnych części pracy doktorskiej pozwala na jej ocenę. Pozwala także na zwrócenie uwagi na pewne słabości. W dalszej części recenzji, do poszczególnych rozdziałów pracy doktorskiej, zostały sformułowane komentarze, uwagi i refleksje.

We **wstępie** Autorka omawia w sposób właściwy znaczenie procesu rewitalizacji. Słusznie dodaje także, że rewitalizacja wydaje się być remedium na wyprowadzenie terenów miejskich z sytuacji kryzysowej. Polega ona na występowaniu różnych problemów, będących następstwem m.in. przemian społeczno-gospodarczych, wydarzeń historycznych, jak również niekorzystnych procesów przestrzennych zachodzących w mieście.

Pierwszy podrozdział wstępu został zatytułowany *Znaczenie procesu rewitalizacji w kontekście współczesnych miast*. Bardziej poprawną formą wydaje się być np. *Znaczenie procesu rewitalizacji w kontekście wyzwań współczesnych miast* lub *Rewitalizacja a wyzwania współczesnych miast*. Cel pracy, którym jest identyfikacja mechanizmów programowania i realizacji programów rewitalizacji w dwóch miastach pełniących funkcję ośrodków wojewódzkich – Bydgoszczy i Lublina, został sformułowany w sposób logiczny. W pracy zostało także wyznaczonych sześć celów uzupełniających. Autorka, w dalszej części analizowanego rozdziału, przedstawiła także cztery hipotezy badawcze, a po nich zawarte zostały pytania badawcze. Ponadto w tej części pracy Doktorantka opisała strukturę i zawartość pracy w sposób klarowny. Na wyróżnienie zasługuje szczególnie i poprawnie skonstruowany podrozdział wstępu *Metody badawcze i źródła*. Autorka omawia zastosowane w pracy metody, czyli przegląd literatury, indywidualne wywiady pogłębione (*ang. Individual In-depth Interview*, w skrócie IDI), wizję lokalną (kwerendę terenową) oraz metodę ankietową PAPI (*ang. Paper And Pencil Interview*). Na stronie 18 została zamieszczona bardzo dobrze skonstruowana tabela, która ukazuje powiązania między pytaniami badawczymi a metodami badań oraz rozdziałami dysertacji. Ponadto czytelny jest schemat postępowania badawczego przedstawiony na stronie 19, a stanowiący rycinę 5.

Rozdział pierwszy *Teoria, ustawodawstwo, praktyka* ma charakter przeglądu literaturowego, omówienie aktualnego ustawodawstwa oraz przedstawienia katalogu dobrych praktyk. Obejmuje on systematyzację publikacji i na ich podstawie terminów, definicji, pojęć, określeń odnoszących się m.in. do istoty problemów przestrzeni miejskiej (podrozdział 1.1.). W tym podrozdziale Autorka słusznie przytacza definicję i pojmowanie pojęcia *przestrzeń*, ponieważ jest to niejako naturalne środowisko, otoczenie czy nawet obiekt w którym zachodzi proces rewitalizacji. Doktorantka właściwie wybiera pozycje literaturowe w kontekście tematyki dysertacji, zasadnie przytacza refleksje innych autorów, co świadczy o Jej rozeznaniu w tematyce geograficzno-miejsko-przestrzennej. Pani Dominka Mazur powołuje się na klasyczne opracowania autorstwa Panów Profesorów: Chojnickiego, Lisowskiego, Domańskiego. Słusznie także, na stronie 26, rozpoczyna analizę zjawiska, jakim jest degradacja przestrzeni, rozumiana jako pogarszanie zagospodarowania przestrzennego. W podrozdziale *Polityka przestrzenna i ład przestrzenny* pewien niedosyt budzi zbyt małe powiązanie tematyki planowania przestrzennego z procesem rewitalizacji. Kolejne części pracy, w tym przede wszystkim podrozdział *Odnowa miast czy Partycypacja społeczna* należy uznać za bardzo dobrze skonstruowane. W następnym dużym podrozdziale (1.2.) Autorka szczegółowo i bardzo umiejętnie opisuje, analizuje i ocenia ważny „składnik” odnowy, czyli formalno-prawne warunki rewitalizacji w Polsce. W tej części rozprawy doktorskiej zostały także umieszczone ważne konstatacje dotyczące wpływu ustawy z 9 października 2015 roku o rewitalizacji na inne akty prawne (m.in. na ustawę o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym czy ustawę o gospodarce nieruchomościami). W kolejnym podrozdziale rozdziału pierwszego (numer 1.3.) zostały zwarte przykłady dobrych praktyk. Katalog poprawnych wzorów procesu odnowy jest bardzo szeroki i można przytaczać wiele przykładów zarówno z Polski, z Europy jak i z całego Świata. Dobór egzemplifikacji przedstawiony przez Autorkę uważam za trafiony i ciekawy. Na szczególną uwagę zasługują rozważania dotyczące przemian Łodzi, w której odnaleźć można wiele dobrych przykładów rewitalizacji. To ważna i dobrze skonstruowana część recenzowanej dysertacji, jednak brakuje w niej niestety fotografii, które obrazowałyby przemiany rewitalizacyjne w opisywanych miastach.

Rozdział drugi w wyczerpujący sposób nakreśla uwarunkowania rewitalizacji w dwóch analizowanych *case study*, czyli w Bydgoszczy i w Lublinie. Pani magister Dominka Mazur bardzo dobrze przeanalizowała uwarunkowania rewitalizacji w rozbiciu na trzy bloki – przedstawiła podstawowe informacje oraz pozostałe uwarunkowania dotyczące analizowanych miast a także zarysowała ich historię i rozwój przestrzenny. Niektóre ryciny w tej części pracy wymagają drobnej poprawy jakości tak aby stały się bardziej czytelne (np. rycina 12. Rozwój przestrzenny Bydgoszczy, Źródło: Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Bydgoszczy, strona 85 czy rycina 16. Struktura funkcjonalno-przestrzenna Lublina w latach 1829 i 1916, Źródło: Natalia Przesmycka, <https://teatrnn.pl/rozwoj-przestrzenny/przeobrazenia-urbanistyczne-miasta-lublina-w-latach-18151939/>).

Rozdział trzeci dotyczy przede wszystkim rozważań związanych z programami rewitalizacji. Autorka w sposób bardzo dojrzały skonstruowała tę analityczną część dysertacji – merytorycznym analizom sprzyja chronologiczne ujęcie poszczególnych programów rewitalizacji miast Lublina i Bydgoszczy. Jest to dobra metoda prowadzenia narracji naukowej. Zaletą tej części dysertacji jest szczegółowy, pogłębiony opis programów rewitalizacji z ujęciem celów procesu, procedury tworzenia oraz zawartości programów. Wymagał on zapewne długiego i pogłębionego *desk research*. Analizowany rozdział dostarcza wielu ważnych wniosków i stwierdzeń o charakterze ogólnym, odnoszących się wprost do tematyki dysertacji.

W rozdziale czwartym dokonany został udany opis realizacji programów rewitalizacji. Doktorantka konsekwentnie przeprowadziła postępowanie badawcze zarówno dla Bydgoszczy jak i dla Lublina w ujęciu blokowym. Rozważa rewitalizację przez pryzmat: inwestycji komunalnych, działań wobec tkanki społecznej oraz w odniesieniu do planowania przestrzennego. Szczególnie ciekawa jest analiza działań rewitalizacyjnych w odniesieniu do mieszkańców. To ważni, o ile nie najważniejsi, aktorzy procesu. Podrozdziały 4.1.2 oraz 4.2.2. *Działania wobec tkanki społecznej* to udana próba uwypuklenia ważnej, społecznej płaszczyzny procesu odnowy. Brakuje tutaj (oraz w innych podrozdziałach) próby syntezy, krótkiego podsumowania rozważań zawartych w konkretnych częściach pracy. W dalszej części dysertacji Autorka słusznie zauważa, że jednym z narzędzi wdrażania

rewitalizacji mogą być miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. Doktorantka zdecydowała się na przeanalizowanie treści planów miejscowych uchwalonych dla terenów włączonych do programów rewitalizacji, pod kątem wpływu ich ustaleń na prowadzenie procesu odnowy. Tutaj również brakuje finalnej konkluzji – dwóch, trzech zdań podsumowania tematyki *rewitalizacja versus mpzp*. Ta część pracy zawiera bardzo udaną dokumentację fotograficzną, niestety część zdjęć nie jest autorstwa Doktorantki. Byłby to zapewne kolejny walor opracowania. Ponadto w rozdziale czwartym (a także w innych rozdziałach dysertacji) zostały zawarte wnioski z wywiadów pogłębionych, które przeprowadziła w trakcie badań Pani mgr Dominka Mazur. Pewnie niedosyt budzi brak osobnego, wydzielonego rozdziału dotyczącego analizy wyników badań uzyskanych z przeprowadzonych wywiadów pogłębionych.

W **rozdziale piątym** Autorka przeprowadziła podsumowanie, które zostało zawarte w dwóch częściach: porównanie programów rewitalizacji (według dobrze dobranych kryteriów) oraz ocena efektów przeprowadzonych badań. To ważny, analityczny rozdział, który ukazuje podobieństwa i różnice dotyczące procesu rewitalizacji w dwóch opisywanych miastach. Szczególnie ciekawie jawi się rozdział w którym Autorka zawarła ocenę efektów przeprowadzonych działań rewitalizacyjnych w opinii mieszkańców. Wypływają z nich ciekawe wnioski jak np. fakt braku miejsc do spotkań i co za tym idzie do integracji mieszkańców. Wydaje się że takie przestrzenie, konsolidujące lokalnych aktorów procesu odnowy powinny być priorytetowym celem polityki rewitalizacyjnej. Smutna konstatacja płynie także z wniosków zawartych na stronie 252 dysertacji, dotycząca faktu, iż mieszkańcy nie posiadają wiedzy o konsultacjach społecznych dotyczących rewitalizacji a prowadzonych przez urzędników. Należy pamiętać i podkreślić, że partycypacja społeczna to podstawa kształtowania społeczeństwa obywatelskiego, w tym także udana baza poprawnie przeprowadzonej rewitalizacji.

Zestawione w **ostatnim rozdziale** pracy, nazwanym *Zakończenie*, wnioski końcowe podsumowują wszystkie zrealizowane etapy postępowania badawczego. W tej części dysertacji uzyskujemy satysfakcjonującą odpowiedź na wszystkie pytania badawcze sformułowane w początkowej części pracy. Niektóre z nich mają charakter wiedzy ogólnej, jak na przykład stwierdzenie, że środki Unii Europejskiej stanowiły główny bodziec do opracowywania i przyjmowania kolejnych programów

rewitalizacji, które były uchwalane każdorazowo w odpowiedzi na pojawiające się nowe perspektywy finansowe. Nie umniejsza to jednak merytorycznej wartości pracy. Doktorantka słusznie zauważa w podsumowaniu, że synergiczne ujęcie procesu rewitalizacji i planowania przestrzennego może dać dodatkowe, ważne dla przestrzeni miejskiej (i ludzi) efekty. Słusznie także przedstawia odmienności i podobieństwa dotyczące specyfiki rewitalizacji w Bydgoszczy i Lublinie. Ciekawą kwestią, podjętą w zakończeniu recenzowanej dysertacji, jest modelowe ujęcie programowania i realizacji procesu rewitalizacji, w którym Pani magister Dominka Mazur podkreśla m.in. znaczenie planowania przestrzennego, znajomości literatury przedmiotu oraz oceny dotychczasowych działań podczas prowadzenia odnowy miejskiej. Przede wszystkim zwraca jednak uwagę na cel, który powinien dotyczyć poprawy sytuacji mieszkańców obszaru zdegradowanego. To udana i ambitna próba przedstawienia analizowanej tematyki w ujęciu modelowym.

Obok wskazanych powyżej uwag merytorycznych należy również zwrócić uwagę na warstwę techniczną pracy. Oceniana rozprawa została napisana językiem poprawnym i wyróżnia się bardzo staranną redakcją. Pomimo tego należy zauważyć, że posiada ona drobne błędy redakcyjne, które zwłaszcza w przypadku publikacji, powinny zostać usunięte. Wymienić należy tutaj m.in.: podpis ryciny szóstej. Jest: Podział Bydgoszczy na 29 osiedla, Źródło: opracowanie własne. Powinno być: Podział Bydgoszczy na 29 osiedli.

Należy zatem stwierdzić, że cel pracy zostały osiągnięty i udokumentowany wynikami badań empirycznych a układ i struktura pracy są czytelne, uporządkowane i odpowiadają standardom pracy naukowej. Omówienie zagadnień związanych z procesem rewitalizacji przeprowadzone zostało poprawnie. Dobór metod, narzędzi badawczych, źródeł danych oraz poprowadzenie postępowania badawczego wraz z wnioskowaniem nie budzą wątpliwości. Ponadto życiorys naukowy, załączony do dokumentacji, przedstawia wysoką aktywność Autorki w obszarze publikacyjno-konferencyjno-organizacyjnym.

Konkludując ocena pracy jest jednoznacznie pozytywna, na co wpływ miały przede wszystkim:

- aktualność podjętej tematyki badawczej,

- wykazanie się przez Doktorantkę wiedzą teoretyczną z zakresu geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej dotycząca szeroko rozumianego procesu rewitalizacji,
- prawidłowe postawienie problemu badawczego,
- zastosowanie właściwych metody badawczych,
- poprawność wniosku, które zostało zaprezentowane w klarowny sposób.

Uwzględniając powyższe stwierdzam, że praca doktorska Pani magister Dominiki Mazur „Programowanie rewitalizacji miejskich obszarów zdegradowanych na przykładzie Bydgoszczy i Lublina” spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim przez Ustawę Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 r. W związku z powyższym wnoszę o przyjęcie pracy doktorskiej Pani Magister Dominiki Mazur przez Radę Naukową Instytutu Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie i dopuszczenie jej do publicznej obrony oraz dalszych etapów postępowania doktorskiego.

Toruń, 04.02.2025 r.

dr hab. inż. Krzysztof Rogatka, prof. UMK